

УДК 371.132-057.875:316.44

Досвід підготовки майбутніх працівників соціальної сфери у США

Рідкодубська Ганна Анатоліївна

*Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна*

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
orcid.org/0000-0003-0561-6835, Anutabanditka1@ukr.net*

Анотація. В статті розглядається підготовка майбутніх працівників соціальної сфери в США та описуються шляхи трансформації позитивного досвіду в сучасну освітню систему України. Автором розглядаються основні етапи становлення американської професійної підготовки працівників соціальної сфери, які характеризують систему підготовки, яка була започаткована у 1898 році. Основними відмінностями підготовки майбутніх працівників соціальної сфери США автор відзначає широке застосування практичної форми набуття знань, високий відсоток виконання завдань самостійної навчальної діяльності студентів, наявність вузької спеціалізації та компетентнісний підхід до результатів освіти.

Ключові слова: професійна підготовка; підготовка майбутніх працівників соціальної сфери; підготовка майбутніх працівників соціальної сфери в США.

Training experience for future social workers in USA

Hanna Ridkodubska

*Khmelnytsky National University,
Khmelnytsky, Ukraine*

*Candidate of pedagogical sciences, Associate professor,
Associate Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy
orcid.org/0000-0003-0561-6835, Anutabanditka1@ukr.net*

Abstract. The article examines the training of future social workers in the United States and describes the ways of transforming positive experiences into the modern educational system of Ukraine. The author examines the main stages of the formation of American vocational training of social workers, which characterize the system of training, which was launched in 1898. The main differences in the training future social workers in the

United States, the author notes the widespread use of practical forms of knowledge acquisition, a high percentage the tasks of the student's independent learning activities, the presence of slight specialization and a competent approach to the results of education.

Training for social work in the United States is carried out in social work schools and colleges at universities. The programs provide three levels of training: a bachelor, a master, and a doctor of social work.

The process of organizing the professional practice in future social workers in the United States is characterized by instructive, academic, and combining approaches. While studying in the United States, a student in each semester passes one to two practices under the direction of a social worker («field educator»). In general, in the USA during the training social workers, teachers are offered to perform two types of professionally directed practices: field, that is, without leaving the training and block, which is conducted with the separation from theoretical training during the semester.

Now in America, the role of the state in the social sphere is increasing. Therefore, there are new forms of interaction and spheres of professional activity of social workers. The process of training social workers in the XXI century acquires new features and undergoes changes in the United States and Ukraine. Such changes include: changing the motives of professionalization - from social and educational to economic; development and possibility of competition in the international market of educational services.

Key words: professional training; future social workers training; training of future social workers in the United States.

ВСТУП

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток освітніх процесів, перехід на міжнародний рівень відносин у політико-правовому полі, вдала імплементація світового досвіду підготовки фахівців зумовляють актуальність аналізу міжнародного досвіду професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Протиріччя між якісними характеристиками професійної підготовки в умовах українських закладів вищої освіти (ЗВО) та сучасними вимогами до майбутнього фахівця в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів у свою чергу ставить вимоги до модернізації професійної підготовки соціальних працівників в Україні з урахуванням кращого закордонного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз професійної підготовки соціальних працівників у США проводили українські науковці І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, Г. Лактіонова, І. Мигович, А. Міщик, В. Полтавець, закордонні дослідники В. Гріффіс, А. Кроплі, А. Мінахан, Дж. Раймонд.

Останнім часом підвищується інтерес українських науковців до вивчення міжнародного досвіду підготовки майбутніх фахівців, метою якого є пошук та імплементація інноваційних шляхів оптимізації сучасної системи освіти. Ці факти є беззаперечною доказовою базою необхідності творчого аналізу та ефективної імплементації закордонних освітніх технологій у систему підготовки майбутніх фахівців України. Закордонними науковцями та фахівцями-

практиками проаналізовано досвід теоретичних, практичних та методичних надбань, що стосується підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у процесі їх професіоналізації.

Якісними змінами в системі освіти та підготовки кадрів займаються різні міжнародні освітні установи і некомерційні організації, з-поміж яких: Міжнародний центр розвитку професійної освіти (англ. CEDEFOP, International Center for the Development of Vocational Training), Міжнародний центр освіти, Міжнародний форум з технічної і професійної освіти та підготовки кадрів, Міжнародний Департамент освіти та соціальної політики (англ. IDESP, International Department of Education and Social Policy), Міжнародний інститут державного управління (англ. IPA, International Institute of Public Administration), Міжнародна Асоціація професійної освіти і навчання (англ. IVTA, International Association of vocational education and training) тощо ([Поліщук, 2003](#)).

В умовах реалізації ідей міжнародного освітнього простору підготовка майбутніх працівників соціальної сфери відкриває нові обрії не тільки для професійної освіти, але й для розширення можливостей працевлаштування в умовах динамічного розвитку суспільства. Ми погоджуємось із Вауліною О. й Умеровою А. ([2010](#)), що «професійні якості як особистісні характеристики виступають не лише результатом, а й критерієм оцінки результативності професійної підготовки майбутнього фахівця, його професіоналізму, який доцільно ураховувати протягом його професійного зростання на цій посаді, то використання правильних підходів до її підготовки – одне із основних завдань на сьогодні, які повинна виконувати вища школа в цілому».

Мета і завдання статті. Визначення особливостей підготовки майбутніх працівників соціальної сфери у США для подальшого втілення позитивного досвіду у сучасну професійну освіту України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У США підготовкою соціальних працівників займаються школи з соціальної роботи та коледжі, які існують при університетах. Освітньо-кваліфікаційні програми підготовки фахівців соціальної сфери визначають такі рівні майбутніх фахівців: бакалавр, магістр і доктор соціальної роботи. Розроблено та втілюються і програми післядипломної професійної освіти.

Окреслимо напрями професійної діяльності соціальних працівників у США: допомога дітям, молоді, сім'ям; робота в охороні здоров'я; соціально-психологічна реабілітація; соціально-медична реабілітація та медичний догляд; сфера профілактики проблем із психічним здоров'ям клієнта. Професія соціального працівника багаторівнева, серед його спеціалізацій відокремлюють:

- за типом населення, яке обслуговується (діти, молодь, люди зрілого віку, люди похилого віку тощо);
- за основною проблемою (алкоголізм, ігроманія, наркоманія, токсикоманія й ін.);
- за організаційною структурою практики; поєднанням вищеназваних критеріїв ([Knight, 2008](#)).

Іноді соціальний працівник виконує широке коло функціональних обов'язків, так званий «напрямок загального профілю». Така ситуація може виникнути за умови, коли соціальний працівник працює у сільській місцевості і поряд немає агентства по роботі з таким випадком.

Аналіз наукового доробку українських вчених Поліщук В. (2003), Тименко В. (2008), Хоменко О. (2015) підтверджує, що основною метою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників за спеціальністю 231 «Соціальна робота» у закладах вищої освіти України є: створення оптимального освітньо-виховного простору для професіоналізації майбутнього фахівця, забезпечення діагностики підтвердження рівня професійної підготовки освітньо-кваліфікаційним стандартам, які визначені спеціалізацією й майбутнім місцем професійної діяльності. Як зазначає Тименко В. (2008), «головною ознакою професійної готовності фахівців соціальної сфери є здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі власної професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов». Під час здійснення освітнього процесу студенти набувають основних знань (включаючи певні знання сучасних досягнень) та умінь щодо розв'язання складних професійно обумовлених нестандартних задач і у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збір та аналіз отриманих даних (інформації), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів. (Вауліна, & Умерова, 2010).

Одним із визначальних механізмів, що забезпечують підготовку високопрофесійних, конкурентоздатних фахівців в умовах євроінтеграції освіти Нітенко О. (2014) вважає «підготовку до професійної мобільності, яка відповідає цілям й змісту Європейської вищої професійної освіти, формування якого відбувається у трьох напрямках (рівнях). Перш за все, це співробітництво між університетами; другий напрям – міждержавне співробітництво, уособленням якого є Болонський процес; третій – наднаціональний процес, що відбувається на рівні і в рамках Європейського Союзу».

За даними американських дослідників Guilford J. P. (1988) і Knight J. (2008) підготовка майбутніх працівників соціальної сфери у США здійснюється на двох рівнях: практики загального профілю, студенти – бакалаври, які ґрунтовно вивчають теоретичну основу соціальної роботи та практично формують майбутні професійні уміння і по закінченню навчання працюватимуть з різними групами клієнтів (індивід, група, громада) та з різними видами проблем, тобто фахівці широкого профілю; спеціалісти вузького профілю, які здійснюватимуть роботу з вирішення конкретної соціальної проблеми або працюватимуть лише з окремими групами клієнтів (індивід, група, громада).

Спираючись на дослідження Собчак Н. (2004), виокремлюємо етапи організації американської системи підготовки соціальних працівників (рис. 1).

1) 1898 - 1919 pp.	2) 1920 - 1984 pp.	3) 1985 p. до сьогодні
<ul style="list-style-type: none"> • поява перших програм підготовки соціальних працівників за зразком соціальних агенств, змістове наповнення навчального процесу, повна відсутність уніфікованих навчальних планів, короткочасні терміни підготовки, перехід від середньої до університетської освіти, поява перших програм підготовки соціальних працівників за зразком соціальних агенств, змістове наповнення навчального процесу, повна відсутність уніфікованих навчальних планів, короткочасні терміни підготовки, перехід від середньої до університетської освіти 	<ul style="list-style-type: none"> • заснування органів загальнонаціонального рівня, які займалися розробкою та координацією зусиль щодо підготовки соціальних працівників та інших професійних об'єднань; поява докторантури із соціальної роботи та формування програм післядипломної освіти, надання можливості бакалаврам отримувати соціальну освіту поза системою вищої освіти 	<ul style="list-style-type: none"> • перехід до системи університетської підготовки соціальних працівників, в рамках якої можна отримати рівень бакалавра, магістра та доктора з соціальної роботи; посилення ролі університету чи школи з соціальної роботи в управлінні та фінансуванні програм підготовки; розширення можливостей врахування в освітніх програмах підготовки фахівців регіонального фактору, у тому числі у приватному та релігійному секторах; їх якісні зміни, зумовлені виконанням обов'язків інститутом акредитації

Рис. 1. Етапи становлення американської системи підготовки соціальних працівників (за Н. Собчак)

У XIX столітті в США університети отримали можливість самостійно обирати змістове наповнення навчальних планів, розробляти навчальні програми по підготовці працівників соціальної сфери, результатом чого з'являється «так звана загальна дисципліна», яка об'єднує п'ять основних предметів фахового циклу: поведінкові науки, агентства і служби соціального захисту та допомоги, основи наукових досліджень в соціальній роботі: теорія й практика, основи професійної етики (Edwards, 1995, c. 2239). Так, «навколишнє оточення і поведінкові аспекти» характеризують підготовку до діяльності особистості на різних рівнях професійних взаємин, мотиваційних аспектів та результатів поведінкових реакцій людей; визначення особливостей та робота в спеціальних умовах професійної надання допомоги міжетнічних багатонаціональних середовищах та спілкування між людьми.

Програма спецкурсу «так званої загальної дисципліни» включає вивчення системи соціальних агентств по роботі з різними типами клієнтів, технологій професійного втручання, інтервенцію, кризову підтримку, дотримання професійної етики під час консультування й ін. Під час вивчення спеціального курсу студенти засвоюють фундаментальні знання і відбувається формування готовності виступати фасилітатором, фахівцем, який здатен враховувати потреби та мотиви звернень клієнтів. Практичну складову спецкурсу присвячено формуванню умінь соціального проектування, яке спрямовує зусилля на розробку, реалізацію та інформатизацію суспільства з приводу соціальних проблем, що стосуються профілактики негативних явищ та подолання проблем, які з'являються внаслідок нехтування здоровим способом життя. Звернення до етичного кодексу соціального працівника, дотримання основоположних етичних цінностей соціальної роботи як професії та якісних характеристик працівника соціальної сфери. Наступна частина визначає дослідницький параметр освітнього процесу. Її завданням є розвиток умінь аналізувати соціальні явища та процеси, прогнозувати та моделювати ситуацію

соціального втручання, будувати оптимальні стратегії професійної поведінки з клієнтом або групою клієнтів. Дослідницька складова є обов'язковою в усіх навчальних дисциплінах, адже вона формує самостійне та критичне мислення, професійний динамізм, якісну саморегуляцію, самоконтроль та саморефлексію, а, отже, характеризує змістовне наповнення процесу підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. При цьому загальними критеріями професійної компетентності виступають здатності до оцінки ситуації, вивчення соціальної проблеми, розробки та впровадження технології ведення випадку, розвитку спроможності клієнта щодо самостійного вирішення проблем або необхідного рівня втручання соціального працівника в процес вирішення ситуації, адаптації людини до соціальних систем, розробки та впровадження соціальних проектів, захисту від дискримінації, забезпечення й удосконалення функціонування соціальних систем, професійної оцінки ефективності взаємодії соціальний працівник-клієнт.

Порівнюючи особливості американської та української підготовки соціальних працівників, Тименко В. (2008) приходять до висновків про відсутність вузької спеціалізації під час професіоналізації майбутніх працівників соціальної сфери України (рис. 2).

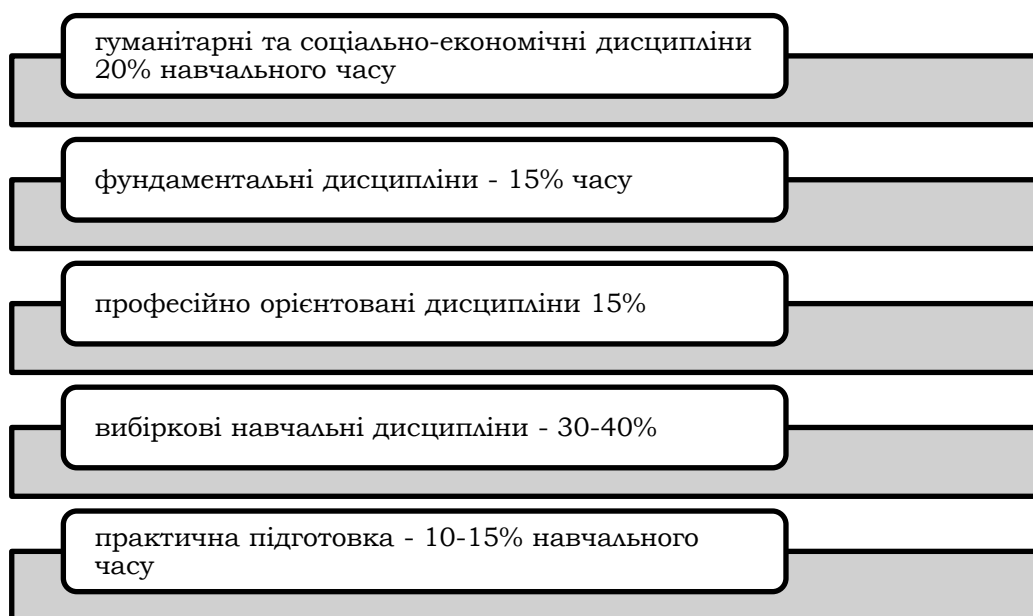

Рис. 2. Розподіл навчальних дисциплін у вітчизняній системі соціальної освіти (за Тименко В.)

У США ж під час професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери домінуючою формою навчання є практичне навчання, бо «практика є не тільки місцем свідомого застосування знань, їх корекції, вдосконалення, формування практичних вмінь і навичок, але і місцем застосування професійно-етичних норм соціальної роботи, формуванням якісних характеристик соціальної роботи загального профілю та індивідуального стилю професійної діяльності.» (Поліщук, 2003).

Під час навчання в США студент кожного семестру проходить одну-дві практики під керівництвом працівника соціальної сфери («field educator», польовий інструктор). Це здебільшого соціальний працівник, який працює з клієнтами і займається ознайомленням студентів з роботою служби, навчаючи їх без відриву від виконання професійних обов'язків. Але існують служби, де керівники практики лише займаються формуванням практичних навичок студентів, тобто не працюють з клієнтами. Вони часто керують одночасно трьома або більшою кількістю студентів. Загалом, у США під час підготовки соціальних працівників, викладачі пропонують до виконання завдання двох видів професійно направлених практик: польова, тобто без відриву від навчання і блокова, яка проводиться з відривом від теоретичного навчання протягом семестру. Цілі практики визначаються Радою з освіти в галузі соціальної роботи і враховуються в обов'язковому режимі під час розробки освітніх програм закладів вищої освіти США (Поліщук, 2003).

Підготовка майбутніх соціальних працівників в Україні забезпечується поєднанням вивчення теоретичних основ надання професійної допомоги різного типу клієнтам і вдосконалення отриманих знань на практичних заняттях, на відміну від США, адже обсяг навчального часу, відведений на практику в Україні, найчастіше складає 10%, що є замалим для формування спеціальних компетентностей (Поліщук, 2003). Порівняльний аналіз особливостей підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні та США можна представлено у [табл. 1](#).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні та США
(за матеріалами Поліщук В., Тименка В., Blau P., Guilford J. P.)

Професійна підготовка працівників соціальної сфери в США	Професійна підготовка соціальних працівників в Україні
Зміст професійної підготовки залежить від майбутньої спеціалізації соціального працівника.	Зміст професійної підготовки орієнтовано на: – аналіз, оцінювання та розвиток соціальної політики в країні; – оволодіння моделями, формами й методами практики соціальної роботи; – забезпечення технологіями ефективної соціальної діяльності; – підвищення фахової компетентності соціальних працівників.
Практико орієнтоване навчання.	Під час професійної підготовки практика займає 10-15% навчального часу
Керівник практики не призначається за загальним механізмом, виключно із зацікавленості студента аспектом професійної діяльності, кількість студентів, якими керує - не більше трьох.	Керівник практики призначається один від університету і один від закладу, в якому проходять практику студенти.
Майбутній соціальний працівник обирає тип навчального закладу та майбутній напрям професійної діяльності самостійно.	Напрями діяльності майбутніх соціальних працівників є обумовленими навчальною програмою ЗВО, а соціальний працівник розглядається як фахівець, підготовлений до роботи на трьох рівнях: макро

Професійна підготовка працівників соціальної сфери в США	Професійна підготовка соціальних працівників в Україні
	(соціально-політичний), мезо (робота у громаді), мікро (робота із клієнтом).
Відбуваються спеціалізації залежно від категорій клієнтів майбутньої професійної діяльності.	Поки лише на рівні теоретичних розробок
Вузька спеціалізація.	Відсутність вузької спеціалізації, її загальнокультурний характер та спрямованість на широкий спектр можливостей працевлаштування.
Компетентнісний підхід повністю визначено результатами освіти.	Визначення складових професійної компетентності відображає компетентнісний підхід у професійній підготовці; хоча результати навчання, подані переважною частиною застарілою формою – форматом знань, умінь та навичок.

Ми розділяємо думку, що саме під час проходження практики студенти усвідомлюють актуальність соціальної роботи, навчаються вибудовувати професійні відносини з клієнтами в процесі надання допомоги, починають реалізовувати ідею відповідальності перед клієнтом, громадою, зустрічаються і намагаються вирішити проблемами, пов'язаними з етичними дилемами, «застосовують на практиці знання про поведінку та потреби людини, про ресурси місцевої громади, встановлюють зв'язок своєї практичної роботи з підходами до оцінки її результатів» ([Association of Social Work Boards, 2015](#)).

Процес організації фахової практики під час навчання майбутніх працівників соціальної сфери в США можна описати такими підходами: наставницьким; академічним; поєднуючим. Нині у США спостерігається посилення ролі держави у соціальній сфері, що пов'язано як з характером, так і з розповсюдженістю соціальних складових, з якими зіткнувся американський соціум. Реакцією на цю ситуацію є поява нових форм взаємодії та сфер професійної діяльності соціальних працівників, яка змінюватиме напрям розвитку сфери професійної підготовки фахівців цієї галузі.

У працях американських учених ([Blau, 1955](#); [Guilford, 1988](#)) констатуються проблеми освітньої політики щодо підготовки працівників соціальної сфери, що має, на думку вчених, «недостатню кількість професійно мобільних соціальних працівників в США; економічна непривабливість закладів освіти у порівнянні з приватними структурами для фахівців з соціальної сфери тощо».

Результати аналізу навчального навантаження студента у США і в Україні на самостійну навчальну роботу наведено на [рис. 3](#).

На увагу заслуговують кредитна система у США, а особливо її змістове наповнення. Українська система вищої освіти ефективно інтерпретує кредитно-модульну систему, але вона вирізняється за змістом. Наприклад, під час вивчення дисципліни «Соціальна робота» з різними групами клієнтів, загальним обсягом 4 кредити, студенти американського ЗВО повинні опанувати теоретичне вивчення основних питань навчальної дисципліни, виконати завдання для самостійної підготовки до занять (зокрема під

керівництвом викладача), обов'язково виконати завдання блокової практики в одному із закладів соціального захисту (агентство соціального захисту) з надання соціальної допомоги, і розробити підсумковий соціальний проект по роботі з тією групою клієнтів, з якою проходили блокову практику. В Україні ж цю кількість кредитів розподіляють лише на аудиторне навантаження і виконання завдань самостійної навчальної роботи студента.

Рис. 3. Розподіл навчального навантаження на самостійну навчальну діяльність в США і в Україні

Основні принципи якісної підготовки фахівців соціальної сфери, визначені у кваліфікаційній характеристиці ([Edwards, 1995](#)) і включають:

1. «Побудову освітніх програм за міждисциплінарним принципом, гнучку інтеграцію професійних знань з соціальної сфери у інші навчальні дисципліни, включаючи педагогіку, психологію, статистику, образотворче мистецтво, лінгвістику, фізичні та біологічні науки.

2. Створення навчальних планів, привабливих для студентів, що прагнуть опанувати інтегровані прикладні професії, які потребують інноваційних знань та вмінь екстраполювати соціальну роботу у інші суспільно значущі сфери, наприклад, обчислювальні фінанси чи обчислювальну хімію, соціоінформатика або соціальна інформатика тощо.

3. Ефективність підготовки визначається у дескрипторах очікуваних результатів навчання на трьох рівнях: Tier-1 Core (першочергові), Tier-2 Core (другорядні) та Elective (за вибором)».

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зорієнтованість України на міжнародну інтеграцію спрямовує до якісної підготовки конкурентоспроможних фахівців на міжнародному ринку праці. Сучасний працівник соціальної сфери повинен бути готовим швидко адаптуватись, вміти виконувати професійні задачі, що передбачають певну соціальну діяльність, перекваліфікацію, зміну колективу та місцезнаходження. Аналіз досліджень українських (Вауліна О., Поліщук В., Тименка В. й ін.) і зарубіжних (Blau P., Guilford J.P. й ін.) науковців підтверджує, що в основу професійної підготовки працівників соціальної сфери в США покладені ідеї відкритості, мобільності, неперервності освіти. Процес підготовки соціальних

працівників у XXI ст. набуває нових рис і зазнає змін в Україні. До таких змін належать: зміна мотивів професіоналізації – від соціальних (кар'єрне зростання) і освітніх (потреба у самореалізації) до економічних; розвиток і можливість конкуренції на міжнародному ринку освітніх послуг. Зазначені тенденції та особливості глобалізації світового освітнього простору мають істотний вплив на професійну підготовку майбутніх працівників соціальної сфери, її форми та прояви.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо розробку шляхів ефективної імплементації основних ідей американського досвіду підготовки соціальних працівників у сучасний освітній процес вищої школи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вауліна, О., & Умерова, А. (2010). Академічна мобільність як складова Болонського процесу. У В. Г. Кремень й ін. (Ред.), *Вища освіта України. Темат. вип.: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти. Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі* (дод. 4, Т. 1, с. 61 – 66). Київ: Гнозис.
- Нітенко, О. В. (2014). Трансформація іншомовної підготовки фахівців із права в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. У *Вища освіта України. Темат. вип.: Наука і вища освіта* (дод. 1, № 1). Київ: Інститут вищої освіти НАПН України.
- Поліщук, В. (2003). *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід: посіб.* Тернопіль: Навчальна книга Богдан.
- Собчак, Н. М. (2004). *Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль.
- Тименко, В. (2008). *Порівняльний аналіз професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США та України*. Київ: Академкнига.
- Хоменко, О. В. (2015). *Тенденції іншомовної підготовки студентів економічних спеціальностей у контексті глобалізації: теоретико-методологічний аспект*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Національна академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти, Київ.
- Association of Social Work Boards. (2015). *Social Work Practice Mobility*. Report of the proceedings of the ASWB Education Conference April 30 - May 2, (264), 123-125.
- Blau, P. (1955). *The dynamics of bureaucracy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Edwards, R. L. (Ed.-in-Chief). (1995). *The Encyclopedia of Social Work*. Washington, DC: NASW Press.
- Guilford, J. P. (1988). Some Changes in the Structure-of-Intellect Model. *Educational and Psychological Measurement*, 48 (1), 1-4. DOI: <https://doi.org/10.1177/001316448804800102>.
- Knight, J. (2008). Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. *International Higher Education*, (50), 6-7.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Vaulina, O., & Umierova, A. (2010). Academic mobility as a component of the Bologna process. In V. H. Kremen et al. (Eds.), *Higher education of Ukraine. Thematic issue: Higher education of Ukraine in the context of integration into the European educational*

- space: monitoring of the quality of education. *Bologna Process and Prospects for the Development of Higher Education in Ukraine, Europe and the World* (Annex 4, Vol. 1, pp. 61-66). Kyiv: Hnozys. (in Ukrainian)
- Nitenko, O. V. (2014). Transformation of Foreign Language Training of Law Specialists in Ukraine in the Context of European Integration Processes. In *Higher Education of Ukraine. Thematic issue: Science and Higher Education* (Annex 1, No. 1). Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)
- Polishchuk, V. (2003). *Professional training of specialists in the social sphere: foreign experience: handbook*. Ternopil: Navchalna knyha Bohdan. (in Ukrainian)
- Sobchak, N. M. (2004). *Contents and forms of vocational training of social workers in the United States system of continuing education*. (PhD thesis author's abstract). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil. (in Ukrainian)
- Tymenko, V. (2008). *Comparative analysis of vocational training of social workers in higher educational institutions of the USA and Ukraine*. Kyiv: Akademknyha. (in Ukrainian)
- Khomenko, O. V. (2015). *The tendencies of foreign language training of students of economic specialties in the context of globalization: theoretical and methodological aspect*. (Doctor of Pedagogical Sciences Thesis author's abstract). National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Institute of Higher Education, Kyiv. (in Ukrainian)
- Association of Social Work Boards. (2015). *Social Work Practice Mobility*. Report of the proceedings of the ASWB Education Conference April 30 - May 2, (264), 123-125. (in English)
- Blau, P. (1955). *The dynamics of bureaucracy*. Chicago: The University of Chicago Press. (in English)
- Edwards, R. L. (Ed.-in-Chief). (1995). *The Encyclopedia of Social Work*. Washington, DC: NASW Press. (in English)
- Guilford, J. P. (1988). Some Changes in the Structure-of-Intellect Model. *Educational and Psychological Measurement*, 48 (1), 1-4. DOI: <https://doi.org/10.1177/001316448804800102>. (in English)
- Knight, J. (2008). Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. *International Higher Education*, (50), 6-7. (in English)